

ספר על הצלת יהודי דניה

ישראל גוטמן

כאמור, זהו קטע במיכלול האימים של התקופה, או כפי שמכנה זאת פרופ' י. טלמון בהקדמה לספר: „אפיזודה מצומצמת בזמן, במקום ובמספר האנשים הנוגעים בדבר“. אמר גם טלמון מוסיף מייד וקובע, כי „לאפיזודה ההיא משמעות והסתעפויות גדולות לאינרציה מהבחינות הכמותיות של האירועים, המרכיבים אותה“. אכן, הספר עוסק במופת הדני — פרשה שונה ומנוגדת לנסיון המר והלקח הקר דר בדרך-כלל, הנובע מהמגעים עם אומות העולם והאזכלוסיה, בתוכה ישבו ומתוכה נעקרו ריו היהודים. המיבצע המופלא של הדנים אינו רק ביטוי הומאני נשגב, הראוי לשבח והוקרה, אלא מחייב עיון וניתוח קפדני, כדי שאפשר יהיה להשיב על השאלות המטרידות: מדוע אירעו הדברים בארצות אחרות כפי שאירעו ומה גרם להיחלצות האמיצה של העם הדני בעת המיבחן העליון?

גב' יחיל אינה מתחמקת מהמשקע הבעייתי והיא חותרת למיצוי מסקנות כוללות. אם גם אין אנו מוכנים לקבל את כל מסקנותיה ללא הסתייגות (ועל כך אתעכב בהמשך הדברים) הרי יש לומר לזכותה, שהנחותיה אינן השערות בעלמא, והמסקנה המכלילה היא פועל-יוצא של ניתוח עובדתי קפדני וזהיר. הנחת-יסוד של המחברת, העוברת כחוט-השני בכל חיבורה, והמשמשת גם ככותרת: מישנה לספר רה, אומרת, כי דניה היא דוגמה ל„דמוקרטיה שעמדה במיבחן“. במלים אחרות: המניעים למיבצע הצלה המופתי מעוגנים בערכים הדמוקרטיים של העם הדני. מן המפורסמות נגד הפולש הנאצי, את ההגנה הדנית סיכם צ'רצ'יל בהיבורו רבי-הכרכים על מלחמת הער

ספרה של ד"ר יחיל „על הצלת היהודים בדניה“¹ מהווה תרומה נכבדה למחקר המקורי שלנו על תקופת השואה. מרבית המחברים בתחום זה, שהופיעו עד כה, עוסקים באופן מכליל בתופעות ובתהליכים בולטים של התקופה: הצד היהודי, דהיינו, מצבו ותגובותיו של הקרבן, או האספקט הנאצי, כלומר, כוונותיהם ומעשיהם של הגרמנים. הוכח כבר לא אחת בעבר, שחוקרים נוטים, בדרך כלל, לעסוק בצד הנאצי דווקא. במחקר בתחום-זה עומדים לרשותם מיסמכים לרוב, ויש להם אפשרות להסתמך על עבודות-רקע שיצאו להן מוניטין, ועל כל אלה, עבודת המדען נעשית במקרה זה בשיטות ובאמצעים מדעיים בדוקים ומקובלים. איש-מדע מקצועי נרתע מניתוח ובחינה של הפרובלמאטיקה היהודית, הטעונה מתח רגשי מרובה ובעיות מורכבות. יתכן, כי החוקר נרתע גם מקביעת עמדה סובייקטיבית, המתחייבת מהתבוננות אנאליטית צרופה.

חיבורה של לני יחיל הוקדש לקטע אחד במפה הרחבה של האסון היהודי. ברם קטע זה זכה להארה כל-צדדית ומקיפה. אנו לומדים ממנו על היהודים בדניה, ומקבלים מושג על הגמישות היחסית והתככים של הגרמנים בארץ זו, וכן רוכשים ידיעה והבנה בנוגע למצוילים — הדנים עצמם, ובמידה פחותה מזה, גם השבדים. הרמה המדעית נשמרת בכל חלקי הספר. סבורני, כי ל. יחיל הצליחה להציג את היהודים, שהיו כידוע, יותר אובייקט מאשר גורם אקטיבי בפרשה, בדרך שקולה ואחראית. אין כאן אפולוגטיקה טוטאלית, המציינת מחברים שונים ואין גם אותות של שנאה עצמית אופנתית.

מצב זה בדניה נמשך, תוך זעזועים קלים בלבד, עד אמצע שנת 1943.

בשלהי שנת 1942 החל להסתמן מיפנה חד במהלך המלחמה. המפלה הסופית של גרמניה הנאצית ושל גרוריה, נראתה מעתה כשאלה של זמן. בעקבות התמורה בחזיתות המלחמה, התגבר נחשול ההתנגדות בארצות הכבושות, ואף ארצות נייטראליות, כשבדיה, שבתחילה חרדו מפני הפלישה הגרמנית, העזו מעתה, ביתר אומץ והחלטיות, לעמוד בלחצים הגרמניים. השינוי הכללי הטביע חותמו גם על דניה, העתונות הדנית נקטה עמדות עצמאיות גלויות, והנוער התלכד במסגרות רעיוניות ודתיות כלליות, שהוקיעו את הנאציזם מתוך „אני מאמין“ מוסרי. המחתרת הדנית, שחתרה להשגת תמיכה רחבה בקרב העם, הרחיבה את השפעתה וברבות הימים התרבו גם מעשי החבלה והשביתות. הנאצים, שעברו לשיטות ה־אגרוף המזויין, בכל תחומי הכיבוש, החמירו גם עם הדנים, לאחר שאלה דחו את האולטימטום מאת הגרמני, שהתנכל לזכויות שניתנו ל־גים בראשית הכיבוש. באוגוסט 1943 הוכרז מצב חירום. הממשלה הדנית פינתה מקום לממשל אדמיניסטרטיבי, שבראשו עמדו פקידים בכירים. רבים מהקצינים והחיילים ה־גים נאסרו והשליטה הממשית עברה לידי מפקד הצבא הגרמני, שחנה בדניה.

הטלת מצב־החירום, שינתה את מהלך העניינים וחשפה את היהודים לפגיעת הנאצים. ל־יהל מעריכה, כי „הציבור היהודי בכללו מנה בשעה הגורלית כ־8000 נפש“³. בחלקם היו אלה בני משפחות ותיקות, שישבו בדניה מדורי דורות. עליהם נתווספו יוצאי רוסיה, שהגיעו עם גלי הנדידה בראשית המאה ה־20 וכ־1500 פליטים מהרייך הנאצי. היהודים ה־גיים נמנו עם המעמד הבינוני או המעמד הבינוני הנמוך ומעטים בלבד בלטו בעמדותיהם הרמות. רושמם של היהודים בחיים הפוליטיים של הארץ לא היה ניכר. דניה לא ידעה אנטישמיות כתופעה חברתית מוחשית ונישור אי־תעורבת היו חוון נפרץ במשפחות הותיקות.⁴ כניסתם של יהודים מיוצאי רוסיה, בלמה במידת־מה את ההתבוללות, והשפעה מונעת נוספת נודעה לעובדה, שבימי מלחמת־העולם ה־ראשונה התרכזו בקופנהאגן המוסדות הציוניים המרכזיים.⁵ ציבור הפליטים שבא מגרמניה לאחר עלות היטלר לשלטון, היה מורכב רובו ככולו מנוער חלוצי, שהתרכז בהכשרות, וציר

לם השניה, במשפט אחד, שלא קשה לגלות בו את הנימה הלגלגנית: „דנמארק נכבשה על־נקלה, לאחר התנגדות פורמאלית, שבה נהרגו כמה חיילים נאמנים“². ואמנם, האמת היא, שעד שלב מסויים בקורות המלחמה לא הירבו הדנים להיאבק נגד הכובש הנאצי. הממשלה הדנית, שבראשית תקופת הכיבוש, היתה מורכבת מנציגי המפלגות המסורתיות, גרסה, כי על הדנים לוותר ויתורים חלקיים לכובש, כדי שיישמרו מירב החריות של האזרח והמדינה. כן חזרה ונשמעה הטענה, שאין טעם ותכלית בהתנגדות דנית אקטיבית. אין דניה הזעירה והחלשה יכולה לשנות את המאזן בהתמודדות ענקים, ולכן, מוטב להם, למדינה ולתושביה, לנהוג בזהירות ובתבונה, ולצפות לימים טובים יותר. עמדה זו, שנת־לווה לה רבב אופורטוניסטי, לא היתה מקובלת על הממשלה הדנית בלבד, אלא צידדו בה רוב רובם של בני העם הדני, להוציא חוגים מצומצמים של המחתרת ואישים בודדים. אמת נכון, שהנאצים נהגו כלפי הדנים בהתאפקות מיוחדת, ובכך נתנו כיוסי לעמדה שתמכה בשיתוף־פעולה מסוייג. דניה הפכה ל־פרוטקטוראט לדוגמה, מדינה שבה הוסיפה להתקיים ממשלה חוקית, נשענת על המפלגות, הפארלאמנט ומערכת חוקים ושיפוט דימוקראטי ועצמאי. גם המלך הדני נשאר במעמדו המכובד, בדרך כלל, ומרחב פעולתם ואי־תלותם של הצבא והמשטרה לא נפגעו. אין זה מעניינו לבאר את הגורמים שהדריכו את מעשי הנאצים ב־ניה ועל־שום מה לא נכפתה על המדינה ממשלה קווילינגית ולא הוטל עליה ממשל גרמני על־פי המתכונת של ארצות המערב הכביר שות. יש הסבורים, כי לנאצים היה דרוש חלון־ראווה לאירופה ולעולם, שצריך היה להוכיח כביכול, שהנאצים מעריכים כראוי את ההשלמה עם המצב, והצייתנות שכרה בצידה. אחרים אומרים, כי את הדנים, הקרובים להם קירבת גזע ראו כשותפים מלאים לרייך ה־גרמני המנצח. אך, יש גם המעלים גירסה, שהגישה הנאצית המאופקת, היתה תולדה של שיקולים תועלתיים מובהקים: דניה שימשה ספק חשוב של תוצרת חקלאית משובחת, והבטחת הסדר והשקט היה בה כדי להבטיח זרימה תקינה של מזונות אל תחומי הרייך השלישי, יתכן גם, כי לא שיקול אחד נפרד, פעל בקביעת יחס היוצא־דופן של הנאצים, אלא צירוף של נסיבות. אם כך ואם אחרת,

הושתתה על הכרה עמוקה של ערכי ישראל או יחסים הדוקים עם בני העם היהודי. פשוט מאוד, היהודי היה בעיני הדני ככל אדם, והר תפיסה הגזעית, המרשיעה את האדם לא בשל מעשיו או פשעיו האישיים, אלא מחמת מוצאו, היתה זרה לחינוכו ותודעתו. במרוצת-הזמן הפכה בעיית מעמדם של היהודים למעין גייר לאקמוס שהעיד על יחסם של הגרמנים כלפי הדנים בכלל.

גב' יחיל מוכיחה, תוך הבאת חומר תיעודי מפורט, כי האות לפתיחת המסע נגד היהודים בדניה, ניתן על-ידי ורנר בסט. הציר הגרמני הציע בפני הממונים בברלין, כי תוצל שעת הכושר שנוצרה עם מצב החירום, לשם פתרון העניין היהודי. המחברת מבססת את הגירסה, הנכונה ללא כל ספק, שבסט החליט להעלות את הפיתוי של גירוש היהודים אצל שוחרי הטרף בברלין, מתוך התחרות עם המפ"ד הצבאי, ששאף להבטיח לעצמו את המעמד של האיש הראשון בדניה. לפיכך, שיתרוו הקנוניה וחשבונות פנימיים בין הנאצים את הקפיץ, והזעם כוון נגד היהודים. לאחר המלחמה ניסה בסט לטשטש עקבות ולהתחמק מאחריות. עם זאת, נראה לי, כי גב' יחיל מקדישה מקום נרחב מדי (ובאורה בלתי פרור פורציונאלי לגבי שאר חלקי הספר) לאותו פרק, העוסק באשמתו וכוונותיו של בסט. מתקבל על הדעת, שהמציאות החדשה שנשתררה עם החירום, הפנתה מטבע הדברים, את המנגנון של אייכמן נגד היהודים בדניה.

ההיסוסים של בסט, לאחר שהמחיש לעצמו את הסיבוכים שעלולים היו להתעורר בעקבות הגירוש ואזהרותיהם של גרמנים אחרים שהיו מוצבים בדניה, לא הועילו, ומברלין באו הוראות שחייבו את ביצוע הפעולה. אחד הגרמנים שבצוות השגרירות, ג. פ. דוקוויץ, מסר על הפעולה הצפויה והמועד המיועד לידידיו הדנים, וכן גם נסע לשוודיה וביקש להניע גורמי מים שבדיים למען ביטול הגזירה. הידיעה על הגירוש הגיעה גם לעסקני-הציבור היהודים. הללו נתנו תחילה אמון בהכחות הגרמניות הרשמיות. לאחר ששוכנעו, כי אמנם האיום הוא ממשי, הסתפקו בהודעה בבית-הכנסת באוני קהל יהודים קטן וביקשו את עזרתם של פקידים בכירים, שהיו מופקדים על השלטון הפנימי של הארץ. הפקידים לא היו חסרי רצון טוב; הם התערבו ומיחו, אך סירבו להתפטר ממשותיהם. בידי הציבור היהודי לא

פה לשעת-כושר לעלות, אך המלחמה פקדה אותו בעודו בדניה.

הנציגים הגרמניים הבכירים בדניה, ובייחוד הציר הגרמני (שנהנה ממעמד דיפלומאטי מר-עדף ורבה-השפעה, אך לא בעל סמכויות של קומיסאר, בדומה לנעשה בארצות-כיבוש אחרות) הבינו היטב, שהנסיון לכפות חוקים אני-טיייהודיים בדניה, או לעקור את היהודים ממקום-שבתם, יתפרש לא כפגיעה בחטיבת אוכלוסין נפרדת ומבודדת, אלא יחשב כמהר-לומה לחירויות הדניות והפרת ההתחייבויות שניתנו לדניה עם הכיבוש. עמדה זו היתה נהירה לא רק לציר הגרמני הראשון, שהיה חניך האסכולה הדיפלומאטית הגרמנית הישנה, אלא גם למחליפו ורנר בסט, — אדם שנימנה עם העתודה של הצעירים הנאציים הקנאים, עשה את הקריירה שלו בשירות המש"פטי הנאצי והשתייך לחוג מצומצם שהקיף את הימלר והיירריך, אדריכלי מכונת הבטחון והגסטאפו בגרמניה הנאצית. אין ספק, שהאקלים הציבורי בדניה השפיע את השפעתו הממתנת והמרתיעה אפילו על הנאצים הקיצוניים. נודעה לכך חשיבות בתקופה שקדמה לנסיון הגירוש והיה בזה חלק בכשלון שבימלהלך הגירוש. הנציגים הגרמנים בדניה, ניסו לשכנע את ממוניהם, שרדיפות היהודים חסרי ההשפעה בארץ זו, יערערו את השקט, ומוטב להבליג ולהסתפק ב„הסברה מתאימה“ ובניתוק קשרים כלכליים של גרמניה וגרמנים עם חברות בבעלות יהודית.

עד לאוגוסט 1943 לא סבלו היהודים מהפלייה או נגישות חמורות. היהודים השתדלו לא להתבלט, ואילו הנסיונות המעטים של חסידי הנאצים בדניה להוציא אתון אנטישמי ארסי, להצית בתי-כנסת בקופנהאגן ולהתנכל ליהודים, לא זו בלבד שלא זכו בתמיכה נרחבת, אלא הורידו ביתר-ישאת את קרן האנטי-שמיים, שהיתה שפלה בלא-הכיל. נפוצה אגדה, שעליה חזרו גם מחברים יודע-דבר, כי המלך הדני כריסטיאן ה-10, מנע את הנהגת „הטלאי הצהוב“ בדניה, באיום שהוא עצמו, יהיה ראשון הדנים, שיענוד את הטלאי על לבושו. ליחיל מפריכה את האגדה הנאה הזו, ולא משום שהיא מטילה ספק באומץ לבו וביחסו של המלך אל היהודים, אלא מפני שהגרמנים לא ניסו כלל להטיל את גזירת אות-הקלון בדניה. כפי שמסתבר, מניתוחה של לני יחיל, לא היו הדנים פילורשמים ואהדתם ליהודים לא

היו אמצעים או כלי־פעולה לגילוי יוזמה וביצוע מעשים בקנה־מידה רחב. ואז באה ההיחלצות הספונטאנית, המופלאה, של בני העם הדני. הם שחוללו את הפלא, נכון יותר — הם עשו את המעשה הגדול.

מסתבר, שהמנגנון הדמוקרטי, ההגינות והאומץ של עסקני־ציבור ופקידים, לא יכלו להרעיל בשעת המיבחן. היוזמה והמעש באו מצד המחותרת. גב' יחיל מציינת, שמיבצע הצלת היהודים פירנס את המחותרת, הקנה לה שם ומעמד בתוך העם. מאז הפכה המחותרת לגורם רב־עוצמה בזירת־החיים הדנית. היא היא שהציתה את הלהבה של פעולת ההצלה, מתוכה באו האות והקריאה, שהיכו גלים וליכדו המרגיזים במאמץ מרוכז למען ההצלה. חולשתו של הציבור היהודי היתה נעוצה כנראה, בעובדה שפרנסי היהודים מסוגלים היו לפעול רק במסגרת החוקית. כאשר נדרש מאמץ ספונטאני של פעולה בלתי־חוקית, לא היו בנמצא האנשים והכוחות, שיכלו ליטול על עצמם משימה מעיק־זו.

ל. יחיל מציינת, ש"עם הסתלקות הממשלה ואירקיום המוסדות הפרלמנטריים, נוצר הלל ריק ולא היה עוד מי שישא באחריות פומבית כלפי העם. הלל זה מילאה המחותרת, אשר הקימה מה מוסד ציבורי משלה. כבר הצבענו על העובדה כי ההכרזה הראשונה של מועצת החירות קראה לאוכלוסיה לעזור ליהודים"⁶. השלב הראשון של פעולת העזרה, התבטא באזרה והבטחת מחבוא ליהודים בלילה הקריטי, שנועד לפורענות שבין ה־1 ל־2 באוקטובר 1943, ליל ראש־השנה.

בספרה של לני יחיל נמסר אחד התיאורים של שלב התחלתי במבצע ההצלה: "...בתי הכנסת היו סגורים, אולם מספר אנשים אירחו מניינים בבתיהם, ביניהם גם אבי ז"ל. אנהנו התכוננו באותה שעה למסיבת שבע־הברכות, לאחר חתונתה של אחותי. מתוך המוזמנים הרבים, באו בעיקר קרובינו, כשלושים במספר. לקראת סיום התפילה, נכנס לחדר צעיר דני, בלי לצלצל בפעמון. ראיתי את האיש כבר קודם־לכן, לעתים ברחוב, בחברת פועלים. בנימה שקטה החל להבהיר לנו, כי עלינו להתפזר ולעזוב את הדירה מייד, כי הגרמנים יערכו מצוד על היהודים, ויתכן כי הדבר ייעשה תוך שעות ספורות. כל הנוכחים שבעו כבר שמועות ועליכן לא התרשמו מדבריו, אך התחילו להתווכח בינם לבין עצמם. אז חל,

למזלנו, שינוי מפתיע בהופעתו של הצעיר. בקול חנוק ביקש אותנו לעזוב את הבית. הוא קיבל פקודה — כך הסביר — מהסניף האזורי של המפלגה הסוציאל־דמוקרטית, למסור את הידיעה הזו לכל יהודי האזור. הוא בעצמו היה משוכנע כי הסכנה ממשית. הוא התחנן לפנינו שנאמין לדבריו ועזבו את הבית כשדמעות בעיניו"⁷. ובמקום אחר מספרת לנו לני יחיל על אשה יהודיה, שעבדה במוסד ציבורי ול־פרקים היתה מפרסמת רשימות בעתון דני. כשחזרה לקופנהאגן מנסיעה, התקשרה איתה ידידה והציעה לה אכסניה. כשבוע לאחר־מכן נתבקשה בקריאה טלפונית לברא למערכת העתון, ש"עבורו היתה מכינה פה ושם כתובות". "מיד ניגשתי לפולטיקן" (שם העתון האמור) — מספרת האשה — ומייד נתקבלתי על ידי אחד העורכים שהכרתי זה שנים רבות. הוא שאל אותי:

— האם את רוצה לעבור לשבדיה?

— לא, בוודאי שלא... אמנם שמעתי שמרעות מסוימות..."

— אלה אינן שמועות בלבד, כִּי־אם עובדות רציניות ביותר — הפסיק אותי — ועל כל פנים, הבטיחי לי, שאת לא תהיי בבית בלילה שבין ה־1 וה־2 באוקטובר.

— הבטחות מסוג זה אינני הושבת להבטיחה.

— את לא תלכי מכאן, אלא אם תבטיחי לי זאת.

רק עכשיו נדמה לי שהבנתי.

— אם זה כך, הרי יש אנשים רבים שצריך להזהירם.

— עליך לחשוב על הקרובים אליך ביותר, מכיוון שידאגו לכך, שהידיעה תגיע לכולם. כדי להמחיש את רוח־ההלב האופי העממי הספונטאני של מיבצע ההצלה, נמשיך במובן אות מספרה של לני יחיל: "...רבים המקרים, שאנשים זרים ניגשו ליהודים ברחוב והציעו להם את מפתחות בתיהם"⁸. ובמקום אחר: "...ברכבת, בחשמלית או סתם ברחוב, פנו אלינו דנים שלא הכרנום, והציעו לנו את עזרתם, או שנתנו כסף. פעם נתן לי משהו טבעת זהב, ופעם פשט איש את מעילו ברכי בת וביקש שאקח אותו... לסרב לא יכולתי... דנים רבים, אשר לא לקחו חלק בהצלה באופן פעיל, הביעו צורך לעשות משהו. זוכר אני פעם, שכרטיסן של חשמלית סירב לקבל ממני תשלום עבור הנסיעה. זרקתי את הפרוטות

הקורא בעיון את ספרה של ל. יחיל, מתר-
שם, כי המחברת מתארת בהרחבה ותוך ביי-
סוס קפדני, את הדנים ואת הגרמנים, ודווקא
הגורם היהודי אינו מוצג בהיקף הנדרש.
אין אנו לומדים במידה מספקת על היהודים
עצמם, ושכבות מסוימות — כגון הפלוגות
בהכשרות החלוציות בדניה — מתוארות רק
בדרך-אגב, ואין אנו יודעים כמעט דבר על
דעתם, התנהגותם ומעשיהם בימי הגירוש.

גב' יחיל מקדישה פרק נפרד בספרה למגור-
רשים שבשבידיה. מסתבר, כי דווקא שם נסתמו
אותות של איבה ליהודים, ואותם דנים עצמם
— וביניהם גם אנשי המחתרת שהצילו את
היהודים, תוך הסתכנות ומסירות נפש —
הביטו עתה על היהודים בעין רעה. לפי המור-
בא ע"י לני יחיל, היתה אחת הסיבות לצמי-
חת רגשות אלה, האחוה הקטן של יהודים שנת-
גייסו לצבא השיחרור הדני, שחוייל על אדמת
שבדיה. אולם ניתוח של הרכב הגילים בקרב
יהודי דניה מוכיח, כי אחוז זה לא היה קטן
כלל, אף בהשוואה לדנים שישבו אז בשב-
דיה — רובם צעירים בגיל הצבא ופעילי מח-
תרת ותיקים. ברם, אותות האיבה ליהודים
אינם רק תופעה חולפת, שדבקה בגולה הד-
נית בשבדיה. לני יחיל מביאה עדויות המוכי-
חות, כי הסימנים המדאיגים חזרו ונישנו גם
בראשית התקופה של דניה המשוחררת.

כיצד להסביר את התופעה המוזרה הזאת?
עם שהוכיח את רצונו הטוב ואת טוהרו בשעת
מיבחן עליון, נכתם בארס, בימים כתיקנם.
פרופ' טלמון, בהקדמתו לספר, תר אחרי תשור
בה לחזיון הבלתי-מובן לכאורה, ואומר:
„מתוך ניסיון והסתכלות אישית, הייתי אומר,
שהטעם העמוק הוא בכך: סיבלם של היהודים
היה כה נורא, עד שאצל עמים אשר המורשת
הנוצרית הרגילה אותם במשך דורות לאסור
ציאציה שבין עינויים וקדושה, נולדה מעין
ציפייה לכך, שהיהודים ייצאו מהכור המצרף
טהורים וזכים, כי אחרת יהיו יסוריהם חסרי
שחר וטעם. והנה גילו, שהיהודים אשר ניצלו
ונשארו בחיים, היו רק בשר ודם, וביניהם
אנשים שהיו רחוקים מלהיות צדיקים. הש-
תלטה מעין אכזבה ועימה קמו לתחייה הדעות
הקדומות הטמונות עמוק“¹¹.

נראה לי כי המסקנה של פרופ' טלמון אינה
קולעת ואינה מבהירה את המקרה שלפנינו.
יתכן מאוד, כי ציפיות לתכונות עילאיות אצל

לארנקו. בעת שירדתי, אמר בכנות: אני
מתבייש“⁹.

על ממדי הפעולה והיקפי העזרה, מעידות
תוצאות הצייד הגרמני. אמנם, עצם האקלים
הציבורי ששרר בדניה, עשה כאמור, את שלו.
הנאצים שפקדו את הבתים, קיבלו הוראה
לא לפרוץ את דלתות הדירות בכוח. רובם של
היהודים לא נמצאו בבתיהם בלילה הגורלי.
בשני המישלוחים, גורשו מדניה בסך-הכל 474
יהודים, מהם 10 נעדרים ומוחזרים. לטרוינגר
שטאט גניעו 464 יהודים. הודות למשמעות
המיוחדת של הפעולה והדאגה והעניין בגורלם
של המגורשים, שגילו גורמים דניים שונים,
נמנעו הגרמנים מלכלול יהודים דנים במשלו-
חים לאשוויץ. משום-כך הוחזרו לשבדיה
קרוב לסיום המלחמה, 417 יהודים מבין המגור-
רשים.

הגרמנים — קובעת גב' יחיל — עמדו ללא
כל הבנה מול חזיון מוזר זה, שאוכלוסיה של
מיליונים קמה, כמעט במלואה, כדי להגן על
כמה אלפי יהודים“¹⁰. מובן שעצם האזהרה
והסתרת היהודים בלילה המכריע, היוו רק
שלב התחלתי במיבצע כולו. ברחבי הארץ,
התארגנו תאי הברחה ממקום למקום. השתתפו
בכך סטודנטים, שהכריזו על שביתת לימור
דים והקדישו את זמנם לעניין ההצלה. עמדו
בכך רופאים, שפתחו את בתי-החולים ושיכונני-
האחיות בפני הנדרשים. התגייסו מורים, כמ-
רים, שוטרים, דייגים. היהודים שילמו כסף,
אך הסכומים שנאספו מקרנות היהודיות ומיהור-
דים פרטיים, לא הספיקו. ואז פתחו פעילי
המחתרת במגבית בין הדנים. השבדים הכריזו
על כוננותם לקלוט כל יהודי שיגיע לחופי
ארצם, ודרך רצועת-הים המפרידה בין דניה
לשבדיה, החלו לנוע ספינות דייגים עם מיטען
הפליטים. תוך זמן קצר הועברו הנדרפים
לשבדיה, ובמרבית המקרים נשמר קניינם ור-
כושם בדניה על-ידי ידידים או מוסדות רש-
מיים.

החזיון של הצלת יהודי דניה על-ידי עם,
שלא נתן יד לפשע, ולא הסתפק במחאה מי-
לולית או השתתפות בצער, אך נחלץ בגופו
להושיע, בלי חשבונות ובלו התחשבות עם
הסיכון הכרוך בכך, היווה אחד ממוקדי-האור
המועטים באפילת ימי-המלחמה. טוב, שהמח-
קר הממצה על המיבצע, נכתב בעברית והו-
פע בעברית.

עצמו הוא כנראה אחר. עצם ההצלה, ההגלייה ולבסוף השיבה, הוציאו את היהודים מהכלל. המיבצע, ויתא המופלא ביותר, הפריד בין היהודים ובין שאר התושבים, והציגם כחטיבה מיוחדת. היהודים שלא היו אחרים ולא היו שונים, שהתמזגו ללא הוצאה בחברה הדמוקרטית הדנית, — הופיעו עתה כקיבוץ המוצא מן הכלל. הפרדה זאת גרמה לכך, שהחלו להביט עליהם כעל שונים ולגלות בהם מומים. הפגמים, שלכתחילה נתפרשו כסימני-היכר אינדיבידואליים, היו מעתה לכתם על החטיבה או הקיבוץ הנפרד. אדם הבקי ולו גם במעט, בקורות האנטישמיות, לא יתקשה למצוא הקבלה לתופעה זו.

היהודים, התעוררו בחוגים מסויימים ובארצות שונות, אך קשה להניח כי כמיהה מעין זו, התעוררה דווקא בקרב הדנים. סיבלותיהם המחרידים של היהודים בדניה, היו פחות מורגשים, ונראו פחות לעין, מאשר ביתר ארצות הכיבוש באירופה. היחס השורשי, היסודי, של הדנים, נבע מראיית היהודי כאדם רגיל, שאין בו עוון מיוחד ואין בו מעלות יתרות. קשה להניח, כי עם עבור הזעם, חיפש הדני באותו יהודי, התגלות של תכונות שלא מעל-מא הדין. נראית לי יותר הסברה הנרמזת בספרה של לני יחיל והאומרת, כי תקופת המחסור ורוח העיוועים הפוסט-מלחמתית, הרי לידה את הרינונים נגד היהודים, אולם הרקע

הערות:

1. לני יחיל — „הצלת היהודים בדניה” — דמוקרטיה שעמדה במבחן, הרי צאת הספרים ע"ש י. ל. מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושם, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, ירושלים, תשכ"ז.
2. וינסטון ס. צ'רצ'יל — מלחמת העולם השניה, חשרת הסופה, כרך א' (עברית), עמ' 471.
3. בעניין מספר היהודים בדניה אין הסכמה בנתונים הנמסרים עלידי החוקרים השונים.
4. ראו הילברג בספרו The Destruction of the European Jews — London, 1961, עמ' 357, נוקט במספר של 6,500 יהודים בדניה.
5. יוסף טננבוים בספר „מלכות הגזע והרשע”, ירושם, ירושלים תשכ"א, עמ' 289 קובע כי „בינתיים גדל מספרם (של היהודים) עד 8,000 נפשות”.
6. ראה בענין זה בספרו הנזכר של וישניצר, עמ' 181.
7. ראה בענין זה בספרו הנזכר של וישניצר, עמ' 182.
8. לני יחיל — הצלת... עמ' 149.
9. לפי עדותו של דוד סומפולינסקי — הוא „דוד”, המתואר בספרו של א. ברטלסון „אוקטובר 43” — המובאת בספרה של ל. יחיל, עמ' 152—153.
10. לני יחיל, הצלת... 167.
11. לני יחיל, הצלת... עמ' 164.
12. לני יחיל, הצלת... עמ' 184.
13. יעקב טלמון בדבריי-הפתיחה לספרה של לני יחיל, הצלת... עמ' ח'.

The reactions of world Jewry during the first stage of the Nazi regime

A chapter from the work of Dr. Shaul Ash, lecturer at the Jerusalem Hebrew University. Dr. Ash describes the reactions of World Jewry during the first stage of the Nazi persecutions in Germany. This work reveals the early attempts to react, the difficulties encountered in the attempts at organized drastic reactions.

The Illegal Aliya from Germany

Dr. K. J. Ball — Kaduri describes in detail the work of Aliya Beth, the illegal Aliya from Germany, before the Second World War and the first period of the War. This description, which presents details about each ship of the time, carrying emigrants from Germany, is based on verbal evidence and written material on this emigration. (Haapala).

The development of the Political Police in Bavaria in 1933

Dr. Shlomo Aharonson, lecturer at the Jerusalem Hebrew University, gives a chapter out of a larger work on how the Nazis gained power over the Bavarian Police, and about the position and methods of the S.S. in the process of gaining control over the Establishment and the inner life of the country.

In a short essay, Prof. Mushkat of the Tel-Aviv University, tells of the Great Nurnberg Trials, the present bearing of these court proceedings, and the juridical methods employed in preparation for the trials.

Critical Notes

In the section assigned to criticism, Israel Gutman presents his criticism of Dr. Leni Yahil's book, which deals with the rescue of the Danish Jews during the war.* Abraham Barkai comments on the book on Hitler by A. Bullock.** This book is not new, but it is one of the fundamental works about the period.

* Leni Yahil — Test of a Democracy, The Rescue of Danish Jewry in World War II, Jerusalem, 1966.

** Alan Bullock — Hitler, a Study in Tyranny.